

# La literatura de l'Holocaust, de debò

“La millor novel·la sobre els camps de concentració nazis”. Aquesta rotunda afirmació va dedicada a ‘Sense destí’, l’obra d’Imre Kertész que Quaderns Crema és a punt de publicar. Mentrestant, Empúries ha editat ‘Deixa’m, mare’, la denúncia d’una filla contra una mare que va deixar els fills i va fer-se agent de les SS. I La Magrana, ‘Mort a Roma’, treball que ha pres força amb el pas dels anys.

**M**assa sovint es pot escoltar i llegir paraules emprades a la lleugera, de manera frívola. Ja no entrarem en la discussió perversa de quan es fan servir com a ariet polític per desqualificar l’oponent. Tant és així que amb l’ús i abús se n’acaba desvirtuant el significat i es fa un favor als fundadors d’aquell sinistre totalitarisme. Feixisme, nazisme, Holocaust, discriminació, genocidi, neteja ètnica... són termes emprats amb una alegria que fa caure la cara de vergonya i ofèn la dignitat de les víctimes d’aquests règims i del seu ideari. Ens ho recorden el recent Premi Nobel, l’hongarès Imre Kertész, de qual s’anuncia la traducció al català de la seva obra, així com l’estrena de la pel·lícula *El pianista*, del polonès d’origen jueu Roman Polanski, que va viure el carnatge nazi al gueto de Cracòvia. No són pas els únics que han coincidit en el temps a reviscolar la memòria de l’horror nazi. Per això proposem tot seguit fer un repàs als llibres que han tornat a posar el tema sobre la taula, i en recuperem d’altres que també són testimoni d’un segle que –per dir-ho amb paraules de Kertész– s’assembla a un escamot d’afusellament que no para d’avançar.

Si tornem al Nobel d’enguany, que, no ho oblidem, va conèixer l’experiència d’Auschwitz i Buchenwald, cal dir que va escriure un llibret d’assajos i conferències que giren entorn de l’Holocaust i que ho fan des d’una perspectiva que trenca motlles acomodaticis i desfà llocs comuns. Un és el fet que Europa no s’hagi plantejat seriosament una reflexió sobre el nazisme ni sobre els motius pels quals va arribar a ser possible. L’altre, que hi estaria relacionat, és el

de la suposada “irracionalitat” de la ideologia nazi. Per a Kertész, aquesta suposada “irracionalitat” només és una excusa per allunyar de nosaltres qualsevol mena d’explicació plausible. La suprema ironia és que Kertész pensa, precisament, que allò que no té explicació és la vida dels sants, mentre que la dels nazis és del tot explicable. El pitjor de tot és que els poders públics han generat un discurs, un ritual moral i polític, cerimonial, diu Kertész, destinat a arrabassar l’herència de l’Holocaust dels éssers humans. S’ha desenvolupat un llenguatge a través del qual se’ns diu com cal pensar els camps d’extermini. Fins a configurar, al parer de Kertész, un conformisme, un sentimentalisme, un cànon i una manera de “consumir” l’Holocaust. L’article que comento es diu “De qui és Auschwitz?” i porta un subtítol que sorprendrà més d’un: “Sobre *La vida és bella*”, la pel·lícula de Roberto Benigni. Doncs bé, Kertész defensa aquest film enfront de les crítiques dels “dogmàtics, puritans i usurpadors” –així els anomena– que es van escoltar a “Occident”. En canvi, no dubta a qualificar *La llista de Schindler* (dirigida per Steven Spielberg) de kitsch.

Però si aquest recull és la pregona reflexió d’un supervivent que cal completar amb *Yo, otro; crònica del cambio*, on, en paral·lel, Kertész desenvolupa una important reflexió sobre el paper i el lloc que ocupa un escriptor, la seva relació amb la llengua, i com es mou entre conceptes com pàtria o història, l’obra de ficció no resulta menys colpidora, menys demolidora. A *Sense destí* narra l’experiència dels camps. I el que provoca el sotrac, i l’angúnia del lector, el que provoca un buit progressiu a l’estómac, és la neutralitat despullada de



La literatura sobre l'Holocaust és extensa, amb testimonis que van viure de prop l'horror nazi. A la imatge, un grup de supervivents del camp de concentració d'Auschwitz, alliberats per l'exèrcit soviètic el gener del 1945. En aquest lloc d'extermini van morir un milió i mig de persones.

sentimentalisme (un àcid que rosega les consciències) amb què explica la història. La seva ironia congelada. La radical separació d'ideologia i escriptura. Perquè assistim al procés mitjançant el qual l'home es despulla (en l'accepció àmplia de la paraula) de la seva humanitat. Com es dissol la seva personalitat. Com se'l redueix al no-res. I quan arriba l'alliberament, la pregunta terrible és: què en queda, d'aquell home inicial? Si volen saber la resposta, no n'explicarem el final. La seva novel·la (diguem-ne així) *Kaddish por el hijo no nacido* és una de les possibles respostes tot i que no pas l'única. Aquesta reducció destacada al no-res és justament la impossibilitat d'assumir la paternitat, un reconeixement o una manera de dir que no hi ha cap mena de futur possible ni individual ni col·lectiu. Hi ha una frase de l'escriptor que és particularment inquietant quan explica els fets d'Auschwitz: "L'explicació es troba en la totalitat de les vides individuals, i a més, en la tècnica de la seva gestió."

Posem-nos ara en el camp contrari, una dona de les SS que abandona marit i fills per anar a servir "la causa" als camps de concentració. Del retrobament entre filla i mare, ingressada en un geriàtric al cap dels anys, ens en parla Helga Schneider a *Deixa'm, mare* [vegeu les pàgines 88 i 89]. Un document bell i cru, on es besllumen els abismes de l'ànima, el xoc

brutal dels sentiments i les seves contradiccions i quines direccions prenen uns i altres. En aquest cas la víctima és la filla d'un botxí, però més enllà de la relació maternofamiliar (o més ben dit, de la seva no-existència) cal veure com s'estén i actua l'anorreament a què es redueix sempre la relació entre els dos arquetips.

Un altre dels llibres que incideixen en el tema és el de l'alemany Wolfgang Koppen, autor de la novel·la *Mort a Roma*. Publicada originalment l'any 1954, és a dir, en plena postguerra, no va tenir gaire èxit. Tot i això, és una obra mestra de la literatura alemanya que obre el pas a obres de Heinrich Böll o Gunter Grass; és literatura de gran volada. Se'ns explica la història d'una família alemanya embolicada amb el règim nazi a diferents nivells: des de la connivència més absoluta i militant, fins al *laissez faire* més immoral. Un cop perduda la guerra, assistim als posicionaments dels membres de la família: el nazisme no s'ha acabat, continua fent mans i mànigues per infiltrar-se per les esclatxes del poder. Un llibre magnífic. Implacable.

Per acabar, recordem uns precedents no menys impressionants, com ara la trilogia de l'italià Primo Levi. I per als que entre nosaltres continuen pensant, per ignorància o desinterès, que aquesta història no va amb nosaltres, proposem la novel·la de Joaquim Amat-Piniella (un altre

supervivent dels camps) *K. L. Reich*, i el document de Montserrat Roig *Els catalans als camps nazis*.

Tal com ha dit en alguna ocasió Imre Kertész, l'únic camí practicable que porta cap a l'alliberament és la memòria. Apliquem-nos-hi.

Marc Soler

#### Bibliografia:

- Wolfgang Koeppen. *Mort a Roma*. Barcelona, La Magrana, 2002.
- Helga Schneider. *Deixa'm, mare*. Barcelona, Empúries, 2002.
- Imre Kertész. *Un instant de silenci en el paredón. El Holocausto como cultura*. Barcelona, Herder, 1999; *Sense destí*. Barcelona, Quaderns Crema, 2002; *Kaddish por el hijo no nacido*. Barcelona, El Acantilado, 2001; *Yo, otro; crónica del cambio*. Barcelona, El Acantilado, 2002.
- Primo Levi. *Si això és un home*. Barcelona, Eds. 62, 1996 [n'hi ha una edició de butxaca]; *La treva*. Barcelona, Eds. 62, 1997; *Els enfonssats i els salvats*. Barcelona, Eds. 62, 2000.
- Joaquim Amat-Piniella. *K. L. Reich*. Barcelona, Edicions 62, 2001.
- Montserrat Roig. *Els catalans als camps nazis*. Barcelona, Edicions 62, 1977, 2001.